

Direkte skriveundervisning for ordblinde elever

I denne artikel kan du få viden om direkte skriveundervisning med fokus på fire indsatsområder i undervisningen i skriftlig fremstilling målrettet ordblinde elever på mellemtrin og i udskoling.

Ordblinde elever kan være udfordret på flere parametre i deres skriftlige fremstilling. Deres tekster er ofte præget af manglende sammenhæng, klarhed og formål. Ordblinde elever bruger ofte mindre tid på at planlægge teksten og på at få styr på indholdet. De skriver ofte ud fra den viden, de allerede har om et emne, og de stopper, når der ikke er mere viden, eller de er trætte. Endelig reviderer de deres tekster på lavere tekstniveauer, hvilket betyder, at de ofte kun retter formelle fejl og ikke får revideret deres tekster på fx struktur- og indholds niveau. Ordblinde elevers omfattende og vedvarende stavevanskeligheder kan derved risikere at optage alle deres kognitive ressourcer. Således er der ikke overskud til fx ideudvikling, og der er pres på de såkaldt eksekutive funktioner, såsom planlægning, revision og monitorering af skriveprocessen, som ellers er afgørende under skrivning, hvor skriveren husker sine ideer eller beslutter sig for, hvad i teksten der fungerer, eller skal laves om.

Alle elever skal lære at skrive for at kunne deltage aktivt i demokratiske processer og i skabende fremstillingsprocesser. Alle elever skal ligeledes skrive for at lære. Skrivning baner vej for viden og fordybelse og giver øgede læsefærdigheder. Studier fra lande, vi sammenligner os med, har vist, at selvom der faktisk undervises en del i skrivning i skolen, undervises der ikke nok, og ikke altid på den rigtige måde. Der er god grund til at regne med, at det samme gælder i Danmark. Der skal afsættes mere tid til at lære elever at skrive på en kvalificeret måde, eleverne bør skrive oftere, de skal skrive sammen, og de skal skrive længere tekster, som indbefatter analyse og fortolkning. Endelig skal eleverne ikke kun skrive tekster, hvor der er bedømmelse og karakterer på spil (såkaldt high stake writing), men også skrive tekster, hvor de får lov til at øve deres skrivefærdigheder og bruge skrivningen til fordybelse.

Der er derfor brug for skriveundervisning, og vi ved en del, om hvad der virker i undervisningen i skriftlig fremstilling. Heldigvis er det også sådan, at store dele af den skivedidaktik, der hjælper alle elever, også gavner de ordblinde elever. I vidensnotatet "Viden om undervisning i skriftlig fremstilling målrettet ordblinde elever" kan du læse mere detaljeret om den aktuelle forskning på området. Det betyder, at man kan lade ordblinde elever deltage i det almindelige klassearbejde med skrivning, hvis man lægger vægt på følgende fire indsatsområder.

Fire indsatsområder

Særligt fire indsatsområder ser ud til at have effekt på udviklingen af ordblinde elevers skriftlige fremstilling. Som lærer skal du:

- lade ordblinde elever *diktare* ved brug af tale-til-tekst-funktion,
- undervise i *skriveprocesser*,
- undervise eleverne i at bruge *skrivestrategier*,
- *sætte mål* for elevernes skriftlige fremstilling.

Diktering af tekst

Studier viser, at når ordblinde elever *dikterer*, så skriver de tekster af højere kvalitet end uden diktering. I studierne fra forskningskortlægningen dikterede de ordblinde elever imidlertid enten til en optager eller til en lærer, der så skrev. Så vi ved ikke meget om effekten af tekst-til-tale-programmer, men ifølge Gillespie & Graham (2014) tyder meget på, at der er et godt potentiale i LST ift. skriveundervisning.

Undervisning i skriveprocesser

Undervisning i skriveprocesser består fx i at lade eleverne planlægge og skrive udkast, revidere tekst (og ikke mindst revidere og gen-planlægge en tekst mere end en gang i løbet af skriveprocessen, så de finder ud af, at man ikke bare skriver en tekst ud i én køre), færdiggøre tekst, skrive sammen med andre og give og få respons. Undervisning i både skriveprocesser og skrivestrategier (se nedenfor) er ekstra virksomme, når der er *eksplicit instruktion*, dvs. når læreren tydeligt forklarer og viser, hvad eleverne

skal. Eleverne bliver på den måde gjort direkte opmærksomme på, at tekster er styret af et kommunikativt mål og har en faktisk *modtager*. Det kan netop hjælpe de ordblinde elever, der ellers langsomt risikerer at tabe motivationen i en udtrættende skriveproces. Det kan fx være svært at gennemskue, hvad der er relevante detaljer, hvad der er det mest hensigtsmæssige sprog, hvilken struktur der er bedst, hvis ikke a) skriveprocessen bliver delt op i mindre dele, og b) eleven har tænkt over, eller bliver mindet om, hvem der er modtageren, og hvad eleven gerne vil sige til modtageren.

Den eksplicit instruktion betyder også, at eleven bliver støttet, netop når der er brug for det, og således finder ud af, at det er *nu*, jeg skriver et kort udkast, eller *nu*, jeg giver og får respons.

Undervisning i skrivestrategier

Undervisning i skrivestrategier handler om at lære eleverne at planlægge, skrive og revidere tekst (hvor arbejdet med skriveprocesser 'kun' handler om at lade dem prøve det). Strategierne kan være helt generelle: *Jeg skal finde ud af, hvem min modtager er, hvad jeg vil sige, hvilke eksempler jeg vil have med, og om det, der står, passer sammen med mine intentioner*. Og så kan de være specifikke og rette sig mod en bestemt teksttype og dens karakteristika. *Her skal jeg have to argumenter for og et modargument osv.* Meget peger på, at undervisning i strategier via den såkaldte SRSD-metode virker endnu bedre. SRSD står for *self-regulated strategy development*. I artiklen "Selvreguleret strategiudvikling i skriveundervisningen til ordblinde elever" kan du læse om en konkret SRSD-model. Med en SRSD-metode lægger man bl.a. vægt på både at lære eleverne strategierne og selv at styre og overvåge brugen af dem på samme tid. Man arbejder med *direkte* og *kriteriebaserede* instruktioner til eleverne, fx *jeg skal tjekke, om der er mindst to gode eksempler* eller *jeg skal læse min sidekammerats tekst og se, om den er inddelt i hensigtsmæssige afsnit*. Eleverne lærer sætninger, hvor de selv kan formulere, hvad de gør: *fx når jeg skal skrive denne tekst, kan jeg bruge denne tjekmodel undervejs*. Typisk indbefatter SRSD-metoden en høj grad af modellering (læreren viser og forklarer) og stilladsering af skriveprocessens faser, fx via modeller, der kan huskes ved hjælp af forbogstaverne til et huskeord (dvs. et akronym). Som lærer kan du frit finde på et huskeord, der kan adressere tekstens struktur, revision eller andet, fx *evaluering*: **M**UT (Giver det **M**ening, passer det med mit **b**Udskab, skal jeg **T**ilføje noget?). I den ovenfor nævnte artikel anvender vi huskeordet **SOSLER**, som adresserer seks trin i en skrivestrategi (**S**aml og **O**rdn indhold, **S**kriv, **L**æs og genlæs, **E**valuer og **R**evider udkast). Det er ikke entydigt, om en SRSD-metode virker på tværs af genrer, så man bliver nok nødt til at udvikle metoden specifikt til flere genrer.

Mål for elevernes skriftlige fremstilling

At sætte mål er den fjerde effektive indsats. Som lærer støtter man eleverne i at sætte mål: fx *I skal overbevise læseren om det og det, eller her skal I bruge dette genretræk, eller når I genlæser jeres (eller hinandens) tekst, skal I se efter det og det, og så skal I finde ud af, hvad der eventuelt skal uddybes, flyttes rundt eller måske er overflødig*. Studierne, Gillespie & Graham (2014) undersøgte, indbefattede lærerstyrede mål og ikke elevstyrede mål, på nær de studier, hvor eleverne enten valgte et blandt flere mål for deres tekst, som læreren havde stillet op, eller besvarede en lærerstillet opgave. Elever kan lære også selv at sætte disse mål. Det drejer sig både om mål for teksten (hvad skal min tekst, og hvad skal jeg have med; dvs. funktion og indhold), og mål for revision (hvad kigger jeg efter nu, og hvad gør jeg), men i første omgang skal en lærer introducere og styre disse processer.

Ordblinde elever har altså gavn af undervisning i skriftlig fremstilling, hvor der arbejdes med skriveprocesser, skrivestrategier og målsætninger. Det virker allerbedst, når læreren giver direkte instruktion, modellerer og stilladserer undervejs – og gerne med en række trin, eleverne langsomt kan tage til sig, og hvor der bruges tid på skriveprocesserne. Sammen med brug af diktering og LST i øvrigt vil det aflaste og støtte der, hvor vedvarende stavevanskeligheder ellers risikerer at tage opmærksomheden og modet fra ordblinde elever. Samtidig er disse metoder, når vi ser bort fra specifik LST, også gavnlige for alle elever.

Direkte skriveundervisning

Der er meget, elever skal lære, når de skal udvikle sig som skrivere. Eleven skal kende til varierende teksttypers formål og karakteristika og til den situation, som teksten indgår i. Eleven skal lære at indsamle og bearbejde viden ift. tekstens formål og modtager, vælge den rette fremstillingsform, håndtere selve skriveprocessen, stave, formulere sætninger, bruge skriveredskaber, bruge respons og at se sig selv som skrivere. Hertil skal eleverne have eksplicit instruktion. Øvelse alene er ikke nok.

Skrivere udvikler deres skrivefærdigheder i sociale kontekster: dvs. i klasserummet, på arbejdet mv., hvor der er afsendere og modtagere af tekster med autentiske skriveformål. Skrivefærdigheder udvikles

hen over en hel skolegang og i videre uddannelse og andre sociale sammenhænge. Og udviklingen forløber ikke ad en simpel vej, og samme elev kan præstere ganske forskelligt fra tekst til tekst. Læs også artiklen "Den enkle skrivemodell tilpasset ordblind elever".

Der skelnes mellem præsentationsskrivning (eller formidlingsskrivning), dvs. den skrivning, der retter sig mod en modtager, og tænkeskrivning, dvs. den skrivning, der er til skriveren selv, enten i form af huskesedler, dagbøger, notater til læsning og undervisning eller som udkast og stikord i en skriveproces. Og der skal undervises i både præsentations- og tænkeskrivning.

Undervisningen skal primært foregå i klassen

Direkte undervisning i skriftlig fremstilling består i, at man afsætter reel tid til at undervise i skrivning i klassen. Og i at eleven ikke selv skal regne ud, hvordan skriveprocessen gribes an, hvad der gør en tekst god, hvordan man bygger en sætning eller et afsnit op osv. Læreren skal tydeligt forklare, vise og demonstrere alle aspekter af genrer/teksttyper, tekstkvaliteter og skriveprocesser (lidt ad gangen). Også når det handler om at lave en hurtigskrivning eller tage notater til en tekst eller til undervisningen. Og læreren skal give eleverne mange anledninger til at øve sig, støtte eleverne med klare instruktioner og fokuseret feedback og feedforward. Læreren skal sørge for, at eleven ubesværet kan koble sin LST på, hver gang der er brug for den. For at elever skal se sig selv som skrivere, er det også nødvendigt, at de oplever, at tekster *kan* noget (fx underholde, gengive viden, overbevise), og at deres budskaber bliver hørt. Dele af den direkte skriveundervisning kan godt foregå hjemme, men eleven skal være støttet i opgaven. En overordnet opgaveformulering som fx 'skriv om turen til energi- og vandlaboratoriet', vil ikke være nok til, at vi kan kalde det for direkte undervisning.

Hvad skal eleverne lære?

Læreren skal være bevidst om, hvad eleverne skal lære, når de skriver. Hvis teksterne faktisk skal blive bedre, må man finde det frem, der gør tekster gode, og udvælge, hvilke elementer man vil styrke hos eleverne. Kvalitetstræk ved en tekst kan meget overordnet bestemmes som *logisk og sproglig sammenhæng, veludviklet idéindhold, relevant brug af eksempler og passende detaljegråd*. Her kan kvalitet vurderes i overensstemmelse med de tre overordnede kategorier *funktion, form og indhold*. Mere konkret skal eleven anvende relevant fremstillingsform, relevant taksonomisk niveau (fra simpel genfortælling til kompleks vurdering), passende struktur osv. betinget af den genre/teksttype og det fag eller emne, klassen aktuelt arbejder med.

Det kan også ind imellem være et mål, at eleverne skal skrive *mere* tekst (kvantitet), ligesom det kan være et mål, at eleverne skal lære at bruge skrivning til notattagning eller bearbejdning af viden (jf. tænkeskrivning). En gang imellem lader vi også elever skrive om, hvad de har lært eller oplevet, uden at kvaliteten, hvad angår form og funktion i det skriftlige produkt er i fokus. Men ligesom læreren skal tage stilling til, hvad der giver produkterne kvalitet, skal læreren også undervise i de effektive skrivestrategier og skriveprocesser.

Kreditering: Artiklen er udarbejdet af Københavns Professionshøjskole, VIA University College og Rambøll Management Consulting. Artiklen er en del af samlet videnspakke Viden Om undervisning i skriftlig fremstilling målrettet ordblind elever.

Litteraturliste

Gillespie, A. & Graham, S. (2014). A Meta-Analysis of Writing Interventions for Students With Learning Disabilities. I: *Exceptional Children*, 80(4).

Graham, S. (2019). Changing How Writing Is Taught. I: *Review of Research in Education*. March 2019, Vol. 43.

Graham, S. & Perin, D. (2007). *Writing Next: Effective Strategies to Improve Writing of Adolescents in Middle and High Schools*. Alliance for excellent education.

Ray, A. & Graham, S. (2019). Effective practices for teaching students who have difficulty with writing. I: *LDA Bulletin*.